

КРИТЕРІЇ ТА ІНДИКАТОРИ ЯКОСТІ ОСВІТИ ТРЕТЬОГО (ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО) РІВНЯ: АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД

Румянцева О. А.

ВСТУП

Термін «doctorateness» – це неологізм, невловиме поняття, яке нещодавно увійшло в закордонну академічну літературу присвячену докторській освіті¹. На даний час визначення терміну «doctorateness» все ще відсутнє в словниках (зокрема ми намагалися знайти значення цього слова у наступних онлайн словниках: Longman, Oxford, Merriam-Webster, and Cambridge Dictionary).

Проте концепт «doctorate» можна знайти майже в усіх словниках із коротким значенням «найвищий ступінь, який присуджується університетом». Окрім словників, спроби дати визначення «doctorateness» з'являються в науковій літературі з докторської освіти, але прямої відповіді знайти неможливо. Фактично, труднощі з визначенням цього поняття підкреслювалися декількома дослідниками^{1,2,3}, більш того на даний час не було надано точної дефініції цьому поняттю.

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена необхідністю аналізу концепту «doctorateness», вивчення якого може виявитись важливим для розуміння змін та інновацій, які відбуваються у докторантурі закордонних закладів вищої освіти на даний час. В свою чергу Україна має напрацювати зміст і концептуальне бачення відновлення та подальшої трансформації системи вищої освіти з урахуванням наслідків війни, зокрема особлива увага повинна приділятися реорганізації третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Руйнівні наслідки повномасштабної війни накладаються на вже існуючі проблеми і виклики української науки та поглиблюють її тривалу кризу. Визнання та аналіз цих системних викликів свідчить, що відбудову українського сектору досліджень і розробок не можна розглядати лише як фізичну відбудову пошкодженої дослідницької

¹Poole B. The rather elusive concept of 'doctorateness': A reaction to Wellington. *Studies in Higher Education*. 2015. № 40(9). P. 1507–1522. URL: <https://doi.org/10.1080/03075079.2013.873026>

²Denicolo P. M. & Park C. Doctorateness – An elusive concept? *Critical issues in higher education*. Springer. 2013. P. 191-197. URL: https://doi.org/10.1007/978-94-6209-046-0_15

³Wellington J. Searching for 'doctorateness'. *Studies in Higher Education*. 2013. № 38(10). P. 1490–1503. URL: <https://doi.org/10.1080/03075079.2011.634901>

інфраструктури. Необхідно трансформувати науково-дослідницьку галузь і розробити канали, за допомогою яких наука приноситиме користь економіці та суспільству.

На думку дослідників Юлії Безвершенко та Олексія Колежука⁴, щоб уможливити відбудову України за принципом «відбудувати краще, ніж було», наука, технології та інновації мають стати першочерговим завданням національної стратегії відбудови, а їхня трансформація має розглядатися як невід’ємна частина вступу до ЄС. Дорожня карта Європейського дослідницького простору (ЄДП) має бути прийнята як документ урядового рівня та підкріплена достатнім фінансуванням. Її реалізацію потрібно розглядати як частину курсу України на вступ до ЄС, для розвитку української дослідницької інфраструктури як частини європейської дослідницької інфраструктури. Освіта і наука в будь-якій високорозвиненій країні є основою формування її інтелектуального потенціалу, який корелюється з економічною стабільністю та з рівнем та якістю життя мешканців цієї країни.

Мета дослідження – на основі результатів аналізу концепту «doctorateness» виявленого у наукових публікаціях закордонних дослідників дослідити понятійні та ціннісні характеристики концепту та побудувати його концептуальне поле.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких конкретних завдань:

- проаналізувати ступінь дослідження концепту «doctorateness» у наукових публікаціях присвячених проблемам сучасної докторантури ЄС;
- визначити провідні дослідження та авторів, що вивчали концепт «doctorateness» включно з метою та результатами їх досліджень;
- дослідити ключові категорії та під категорії концепту;
- побудувати модель концепту «doctorateness»;

До пошуків внутрішньої сутності докторантури заохочували деякі британські і європейські дослідники. Так британський дослідник С. Парк⁵ (Park, 2007) припустив, що настав час дискусії про сам концепт докторантури, і про те, що в цій дискусії концепт «doctorateness» повинен бути ключовою темою.

Дебати навколо сутності докторського ступеня та його визначення порушили питання про критерії, які слід використовувати для оцінювання відповідності дослідження з подальшим присудженням

⁴ Bezvershenko Y. & Kolezhuk O. Transforming Ukraine’s research and development to become a driving force of reconstruction. *Rebuilding Ukraine: Principles and policies*. 2022. URL: https://cepr.org/system/files/publication-files/178114-paris_report_1_rebuilding_ukraine_principles_and_policies.pdf

⁵ Park C. Redefining the doctorate. Discussion Paper. Higher Education Academy, York, UK. 2007. URL: <https://eprints.lancs.ac.uk/id/eprint/435/1/RedefiningTheDoctorate.pdf>

докторського ступеня. Формування загальноєвропейських критеріїв та результатів навчання у докторантурі є обов'язковим у відповіді на основоположні запитання стосовно подальшого розвитку та реформування докторантури як у Європі, так і в Україні.

Як стверджує Дж. Веллінгтон³ питання про те, що являє собою поняття «doctorateness» є не просто дискусією з семантики, а скоріше питанням пов'язаним з результатами і наслідками дослідження семантики цього слова, оскільки вищезазначений концепт впливає на важливі речі, а саме на те які іспити потрібні у докторантурі і як вони мають проводитися, на те, які критерії оцінювання необхідні на сучасному етапі розвитку докторантури для визнання дисертацій на здобуття ступеня PhD.

Адекватний переклад слова «doctorateness», що спершу спадає на думку і може бути запропонований як робоча гіпотеза на початковому етапі дослідження – це «новітня докторантура», «процес отримання ступеня PhD», «навчання в докторантурі», «критерії отримання ступеня PhD», «відповідність вищому ступеню освіти» або «критерії якості ступеня PhD».

Методи дослідження. Концептуальний аналіз як методологія дослідження відомий не лише у лінгвістиці, а і у різних дисциплінах включаючи освітні науки. Вважається, що концептуальний аналіз – це хороший спосіб почати розуміти логічне мислення, пов'язане з певними поняттями, їх визначенням та використанням у розробці теорії. Цей метод є одним з ефективний підходів для визначення невід'ємних характерних властивостей поняття. Ретельне визначення характеристик концептів, які використовуються в розробці теорії освіти та дослідженнях, сприятиме розумінню обговорюваних явищ і заохочуватиме спілкування⁶. Запропонований метод складається з наступних кроків:

- вибір концепту дослідження;
- визначення мети аналізу;
- визначення всіх способів використання концепту;
- визначення основних характеристик;
- побудова моделі концепту;
- визначення додаткових випадків (прикордонних, протилежних);
- визначення передумов і наслідків;
- визначення емпіричних референтних понять.

⁶ Nuopponen A. Methods of concept analysis – A comparative study. The LSP JournalLanguage for Special Purposes, Professional Communication, Knowledge Management and Cognition. 2010. № 1(1). P. 4–12. URL: <https://rauli.cbs.dk/index.php/lspcog/article/view/2970/3051>

З метою включення в дослідження як експліцитного, так і імпліцитного використання концепту було проведено огляд наукової літератури з проведенням наступного критичного аналізу. Для цього аналізу було проведено огляд наукових публікацій в галузі освіти у відкритих базах даних і відповідних веб-сайтах (Sage, Elsevier, Web of science, Google Scholar) з використанням відповідних ключових слів, зокрема «doctorateness», «doctorate», «doctoral education», «doctoral candidate», «doctoral thesis».

Під час початкового пошуку із запровадженням обмеження за роком публікації за останні 20 років з 2003 до 2023 було знайдено близько 4181 публікацій, включаючи наукові та оглядові статті, редакційні статті, звіти з цільових досліджень, розділи книг, відгуки на книги та монографії, автореферати дисертацій та анотації.

Щоб виключити нерелевантні ресурси, було проведено перший скринінг через дослідження назв та анотацій знайдених статей, а для подальшої оцінки було вибрано відповідні статті, що безпосередньо пов'язані із значенням та характеристиками концепту що вивчається.

1. Постановка проблеми. Настанова Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD)⁷ визначає науково-дослідницьку роботу як «творчу та систематичну роботу, спрямовану на збільшення запасу знань, включаючи знання про людство, культуру та суспільство, і на розробку нових застосувань наявних знань». Отже, наукове дослідження як створення суттєвого внеску в знання, тобто, такого що заслуговує гідної рецензії та подальшої публікації, є основною метою та напрямом діяльності освітньо-наукових програм вищого рівня навчання у провідних країнах світу.

Організації економічного співробітництва та розвитку розробила рекомендації (Frascati Manual 2015, OECD)⁸, що включають п'ять критеріїв, для визнання науково-дослідницької чи дослідницько-конструкторської діяльності:

– **Системність:** діяльність проводиться планомірно, із записами як результатів, так і процесів.

– **Невизначена, дискусійна або суперечлива проблема:** процес дослідження має бути спрямований на вирішення невизначеності результатів попередніх розвідок, хоча може існувати ймовірність недосягнення запланованих результатів.

– **Новизна:** діяльність повинна передбачати спробу розширення об'єктів галузі чи науки в цілому. Прогрес у знаннях необхідно оцінювати в порівнянні з існуючими наявними знаннями. Рутинна діяльність або рутинне використання наявних знань виключається.

⁷ Frascati Manual, OECD. 2015. URL: <https://doi.org/10.1787/24132764>

⁸ Frascati Manual, OECD. 2015. URL: <https://doi.org/10.1787/24132764>

– **Креативність:** діяльність повинна створювати оригінальні концепції чи ідеї, які вдосконалюють наявні знання, або розробляти нові застосування наявних знань, або нові види використання доступних методів чи технологій. Це виключає будь-які рутинні розробки або зміни в будівлях, продуктах або процесах.

– **Можливість передачі та/або відтворення:** результати повинні бути перехідними. Результати мають бути зафіксованими та не можуть залишатися імпліцитними (лише в свідомості дослідників), інакше вони ризикують бути втраченими. Результати повинні вільно передаватися до галузей їх застосування, що забезпечує використання результатів дослідження та дозволяє іншим дослідникам відтворювати результати в рамках своєї науково-дослідної діяльності.

Таким чином, згідно з ОЕСР, стандарти якості дослідження – це головні показники, які дозволяють судити про те, що здобувач ступеня PhD має знати, розробляти та досліджувати, що відображається у самих стандартах. Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти⁹, яку опублікувала Болонська робоча група з кваліфікаційних вимог, представляє результати навчання для третього циклу освіти в Європейській рамці кваліфікацій. Згідно з рамкою, після завершення третього циклу, ступінь PhD присуджується здобувачам, які:

– продемонструвати системне розуміння галузі дослідження та володіння навичками та методами дослідження, пов'язаними зі сферою дослідження;

– продемонстрували здатність розуміти, проектувати, здійснювати, регулювати та впроваджувати процес дослідження з науковою чесністю;

– зробили внесок шляхом здійснення оригінального дослідження, яке розширює межі знань, демонструючи значні результати, які заслуговують на національні або міжнародні реферовані публікації;

– здатні до критичного аналізу, оцінки та синтезу нових і складних ідей;

– можуть спілкуватися зі своїми колегами, широким науковим співтовариством і суспільством загалом, розповсюджуючи знання зі своєї галузі знань;

– сприятимуть технологічному, соціальному чи культурному прогресу в академічному та професійному контекстах в суспільстві, заснованому на знаннях.

⁹ Framework for Qualifications of the European Higher Education Area. 2018. URL: https://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communicue_AppendixIII_952778.pdf

Згідно з дослідженням В. Траффорда та Ш. Лешема¹⁰ опоненти та представники дисертаційних рад використовують дванадцять «неминучих передумов», щоб судити про те, як дисертація пов'язана з академічними стандартами (Таблиця 1).

Таблиця 1
Індикатори відповідності ступеню Доктор філософії
(Джерело: Trafford & Leshem, 2008)

Внесок у знання	Заявлена прогалина у існуючих дослідженнях	Точне формулювання дослідницьких питань	Концептуальне обґрунтування
Концептуальні висновки	Відповідність ступеню PhD підтверджується, коли існує синергія між компонентами		Ясна та чітка структура дослідження
Надані відповіді на дослідницькі питання			Відповідна методологія
Переконлива аргументація у всьому дослідженні	Повна відповідність до теорії	Чітка/точна презентація дослідження	«Правильний» збір даних

Таким чином, якщо спеціалізована вчена (дисертаційна) рада визнає синергію між основними компонентами дослідження, тоді вони можуть стверджувати, що дослідження відповідає вище зазначеним критеріям, тобто підтверджують «якість і відповідність» дисертації, тобто «doctorateness» дослідження (Таблиця 1).

За словами В. Траффорда і Ш. Лешема⁹, докторський ступінь є особистісною якістю, яка є результатом трансформаційного процесу навчання. Ян Мейер і Рей Ленд¹¹ метафорично описують трансформаційне навчання як перехід через поріг, ворота або портал до нового способу мислення. В. Траффорд і Ш. Лешем⁹ описують ступінь Доктора філософії як певне порогове поняття, дослідники стверджують, що лише після того, як здобувачі зрозуміють численність складних факторів високоякісного дослідження на рівні PhD, вони зможуть продемонструвати і підтвердити свою відповідність до даного ступеня, тобто «doctorateness». Памела Деніколо та Крис Парк¹² також

¹⁰ Trafford V., & Leshem S. Stepping stones to achieving your doctorate: By focusing on your viva from the start: Focusing on your viva from the start. McGraw-Hill Education (UK). 2008. URL: https://www.researchgate.net/publication/263927601_Stepping_Stones_to_Achieving_yourDoctorate

¹¹ Meyer J. H., & Land R. Overcoming barriers to student understanding: Threshold concepts and troublesome knowledge. London: Routledge. 2013. URL: https://www.academia.edu/13355393/Overcoming_Barriers_to_Student_Understanding

¹² Denicolo P. M. & Park C. Doctorateness – An elusive concept? Critical issues in higher education. Springer. 2013. P. 191-197. URL: https://doi.org/10.1007/978-94-6209-046-0_15

підтримують думку, що ступінь доктора – це властивість, якою володіє дослідник, а не виконання плану навчання згідно з PhD програмою та представлення дослідження. Вони стверджують, що кінцевою метою навчання за програмою PhD є публічна демонстрація досягнень здобувача або його «doctorateness», тобто, іншими словами: здатності провести оригінальне дослідження автономно та в межах обмежених ресурсів (наприклад, часу), яке є новаторським, у тому сенсі, що воно призводить до нового унікального, нетривіального внеску в знання, і яке можна опублікувати у певній формі.

На думку П. Деніколо та К. Парка¹¹ ця синергія є необхідним, але недостатнім критерієм, на якому базуються судження про відповідність до ступеня PhD. Вчені визначили ступінь PhD з точки зору якісних характеристик, необхідних для здобувача, а також його дослідження. Вони дійшли до висновку, що складність формулювання терміна «doctorateness» є відображенням складності у поєднанні якостей, необхідних здобувачу, включаючи такі речі, як інтелектуальні якості та впевненість, незалежність мислення, ентузіазм і відданість справі, а також здатність адаптуватися до мінливих обставин і можливостей.

Дж. Веллінгтон (2013) у своїй статті «Searching for Doctorateness»³ вважає, що пошук єдиного загального значення слова «doctorateness», яке належить усім докторським ступеням різних галузей, схоже на пошук Святого Грааля. Замість того, щоб шукати внутрішнє значення чи суть терміну, він пропонує розглянути різні аспекти докторської освіти, включаючи п'ять сфер, а саме: цілі докторської освіти; вплив докторських ступенів на суспільство; письмові норми і положення стосовно присудження ступеня PhD; процес проведення іспитів; і думки усіх зацікавлених сторін – щоб знайти експліцитні та імпліцитні критерії докторського ступеня. Він також вважає, що саме поняття «внесок» без таких прикметників, як «оригінальний» і «придатний для публікації», є необхідною (хоча й недостатньою) детермінантою для якості докторського ступеня.

Б. Пул (2015)¹³ критикує аргументи Дж. Веллінгтона¹⁴ та вважає, що вже досягнуто прогресу в опису природи докторського ступеня. Він припустив, що дебати щодо «doctorateness», тобто критеріїв та індикаторів ступеня Доктор філософії (PhD) повинні бути націлені на властивості притаманні: (1) PhD дисертаціям, (2) здобувачам, (3) як дисертаціям та і здобувачам ступеня Доктор філософії. Отримання результату можливе шляхом концептуалізації поняття «doctorateness».

¹³ Poole B. The rather elusive concept of 'doctorateness': A reaction to Wellington. *Studies in Higher Education*. 2015. № 40(9). P. 1507–1522. URL: <https://doi.org/10.1080/03075079.2013.873026>

¹⁴ Wellington J. Searching for 'doctorateness'. *Studies in Higher Education*. 2013. № 38(10). P. 1490–1503. URL: <https://doi.org/10.1080/03075079.2011.634901>

На відміну від Дж. Веллінгтона, Б. Пул вважає, що кількість матеріалів дослідження, що опубліковано здобувачем у авторитетних журналах, є утилітарною шкалою для вимірювання якості ступеня Доктора філософії.

2. Результати та обговорення. На основі огляду літератури було розроблено модель використання поняття «doctorateness» у науковій літературі з метою встановлення взаемозв'язку атрибутів концепту з конкретними роботами дослідників. Даний концепт може бути категоризований у чотирьох концептосферах, таких як МЕТА, ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС, РЕЗУЛЬТАТ, ЕФЕКТ/ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ та СУСПІЛЬСТВО представлених у Таблицях 2, 3, 4, 5. Слід зазначити, що у науковій літературі можна простежити чітке розмежування результату та процесу навчання, причому у роботах тих дослідників, хто вважає ідею оригінального внеску в знання найважливішим критерієм на шляху отримання ступеня PhD.

Таблиця 2

**Відображення концепту «Doctorateness» – «Мета»
у наукових публікаціях закордонних дослідників**

I категорія: «doctorateness» як МЕТА			
Атрибути концепту			
1	2	3	4
Отримання наукової стипендії	Здобуття керівної посади	Здобуття посади в академічному чи професійному середовищі	Особистісне зростання
Посилання у роботах дослідників			
Modeste, Pavlakis & Nguyen, 2022; Lochmiller & Lester, 2017; Wellington, 2013; Paine & Delmhorst, 2020.	Carpenter, Diem & Young, 2014; Firestone, Louis, Leland & Perry, 2023; Davis & Leon, 2011; Gooden & Dantley, 2012; Hess & Kelly, 2007.	Nilsson & Dunin-Woyseth, 2012; Paufler, Ezzani, Murakami, Viamontes, Quintero & Pazey, 2022; Korach, Anderson, Hesbol, Tabron, Candelarie, Kipp, & Miller-Brown, 2019.	Phillips, Barnatt & Viesca, 2023; Buss & Avery, 2017; Wellington, 2013; Mowbray & Halse, 2010; Firestone, Louis, Leland, & Perry, 2023.

Таблиця 3

**Відображення концепту «Doctorateness» – «Освітній процес»
у наукових публікаціях закордонних дослідників**

2 категорія: «doctorateness» як ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС			
Атрибути концепту			
1	2	3	4
Соціалізація та Когортне навчання	Досвід	Відношення «Здобувач – Науковий керівник»	Вимоги, програми та період навчання
Посилання у роботах дослідників			
Pemberton & Akkary, 2010; Austin, Kruger, Gardner, & Mendoza, 2012; Anderson, Cutright, & Anderson, 2013.	Buss & Avery, 2017; Drago-Severson & Blum-DeStefano, 2014; McAlpine et al., 2009; Pearson, Evans, & Macauley, 2015.	Geesa, McConnell & Brown, 2022; Nilsson & Dunin-Mullen, 2022; QAA, 2011; Woyseth, 2013; AQF, 2013; Johansson & Yerrabati, 2017.	Bitzer, 2014; Archbald, 2011; vanSchalkwyk et al., 2016; Ehrenberg, Jakobson, Groen, So, & Price 2007; Amrein-Beardsley, Zambo, Moore, Buss, Perry, Painter, Carlson, Foulger, Olson & Puckett, 2012.

Таблиця 4

**Відображення концепту «Doctorateness» – «Результат»
у наукових публікаціях закордонних дослідників**

3 категорія: «doctorateness» як РЕЗУЛЬТАТ				
Атрибути концепту				
1	2	3	4	5
Дисертація	Ступінь PhD	Дослідницькі компетентності	Викладацькі компетентності та працевлаштування	Ідентичність Доктора філософії, незалежний науковець
Посилання у роботах дослідників				
Ralston & Smith, 2022; Gillham et al., 2019; Lewis, Puckett, & Siegel, 2023; Wellington, 2013; QAA, 2015; Baptista et al., 2015.	QAA, 2015; Archbald, 2011; Weisbuch, 2005; Boud & Lee, 2009.	Carnegie Project on the Education Doctorate [CPED], 2019; Petre & Rugg, 2010; Walker et al., 2008; Vitae, 2010; Jones, 2013; Polziehn, 2011.	Short 2013; Weisbuch, 2005; Rose, 2012; Buss & Zambo, 2016; Langer et al., 2016; Finnigan & Daly, 2014; Neal et al., 2020; Newton & Burgess, 2016; QAA, 2015; Vitae, 2010; Polziehn, 2011.	Latta, 2021; Baptista et al., 2015; Denicolo & Park, 2013; Dimitrov, 2012; Buss & Avery, 2017; vanSchalkwyk et al., 2016; Cuthbert & Molla, 2015; Thomson & Walker, 2010.

Відображення концепту «Doctorateness» – «Ефект/вплив на економіку та суспільство» у наукових публікаціях закордонних дослідників

4 категорія: «doctorateness» як ЕФЕКТ/ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ та СУСПІЛЬСТВО			
Атрибути концепту			
1	2	3	4
Поява та розвиток нових знань	Економічний розвиток країни	Вплив на суспільство	Людський капітал та науковий потенціал
Посилання у роботах дослідників			
Sweet, 2022; Mullen, 2022; Baptista, Frick, Holley, Remmik, Tesch, & Akerlind, 2015.	Baptista et al., 2015; Chambaz et al., 2006; Halse & Mowbray 2011; Taylor & Beasley 2005.	Halse & Mowbray, 2011; van Rooij et al., 2021; Baptista et al., 2015.	Halse & Mowbray, 2011; Huan Li & Hugo Horta, 2022; Eloïse Germain-Alamartine et al., 2021.

Результати досліджень свідчать, що інноваційний концепт «doctorateness», що з'явився у 21 столітті та активно обговорюється у наукових публікаціях, сприяє реалізації наступних цілей здобувачів ступеня PhD (Таблиця 2): (1) отриманню наукової стипендії; (2) здобуттю керівної посади у різних професійних сферах; (3) здобуттю посади в академічному чи професійному середовищі; (4) особистісному зростанню.

Водночас процес освіти у докторантурі (Таблиця 3) характеризується наступним чином: по-перше, здобувачі ступеня PhD потребують соціалізації в докторантурі. Згідно з дослідженнями, найбільш вдалою моделлю навчання, що сприяє соціалізації, налагодженню професійних зв'язків, успішному проведенню дослідження у команді і загалом досягненню як наукового, так і освітнього результату – є когортна модель навчання та викладання у докторантурі.

По-друге, розглядаючи «doctorateness» як процес навчання, дослідники позначають необхідність залучати досвідчених наукових керівників, які мають відігравати ключову роль у контролі виконання здобувачем плану його підготовки. Також висувається ідея стосовно того, що і здобувач повинен мати досвід у професійній галузі до початку роботи над дисертацією. Відношення «Здобувач – Науковий керівник» розглядається як важливий аспект досягнення успішного результату у написанні та захисті дисертації, оскільки науковий керівник має не лише брати участь у змістовній роботі над дисертацією (радити наукову літературу, допомагати у розробці дизайну емпіричного дослідження, коментувати отримані результати та ін.), а й бути так званим «проектним менеджером», який встановлює дедлайни для здобувачів ступеня PhD та відстежує їх виконання, надає оцінку якості частинам дослідження та всій роботі. Наукові керівники повинні надавати поради щодо вибору

оптимального шляху, що дозволяє найбільш ефективно досягати поставленої мети, і спрямовувати по ньому здобувачів, контролюючи швидкість просування. Згідно з дослідженнями для підвищення якості наукового керівництва застосовують оцінювання діяльності наукового керівника та акредитація його роботи, окрім того європейські, британські та американські ЗВО запроваджують спеціальні освітні програми та тренінги для керівників.

Значна увага у аналізі концепту «doctorateness» – «освітній процес» (Таблиця 3) приділяється також підкатегоріям: (1) вимоги до здобувачів, їх постійний розвиток та вдосконалення протягом життя; (2) розробка програм та (3) період навчання у докторантурі.

У Таблиці 4 концепт «doctorateness» розглядається як результат у наступних підкатегоріях: дисертація; ступінь PhD; дослідницькі компетентності; викладацькі компетентності та працевлаштування; ідентичність Доктора філософії яка перш за все розуміється як незалежність та добросовісність здобувача ступеня PhD у проведені дослідження.

У ряді статей зазначається, що допомогти здобувачам швидше та якісніше виконати програму докторантури можна за допомогою розвитку у них дослідницьких компетентностей, що включають знання про особливості написання академічних текстів, структуру наукової статі та дисертації. З цією метою деякі європейські університети організують спеціальні навчальні курси та майстер-класи за наступними напрямками: розробка та написання плану дослідження; написання огляду літератури, заявок на гранти; вибір та опис методів аналізу даних; написання дисертаційної роботи та підготовка наукових публікацій, а також оприлюднення результатів дослідження. Безліч курсів спрямовано на подолання соціальної та професійної ізоляваності аспірантів. Так, ефективним засобом їх згуртування є формування груп з академічного письма (writing groups). У межах таких груп здобувачі збираються для обговорення власних академічних текстів. Навчання відбувається як індивідуально (у момент написання тексту чи під час доповіді), так і у групах – через обговорення та отримання фідбеку.

Отже, ступінь Доктор філософії як кінцевий результат підтверджує набуття як дослідницької, так і викладацької компетентностей, володіння знаннями дисципліни та навичками мислення вищого порядку та докторською ідентичністю, що складається з соціальної та психологічної ідентичності, сформованої в процесі отримання досвіду навчання у докторантурі та роботи над написанням дисертації. Ступінь доктора наук ідентифікує його власника як незалежного вченого (Таблиця 4). Окрім того, значна кількість публікацій присвячена необхідності урахування внеску досліджень у розвиток економіки країни та суспільства (Таблиця 5). У Таблиці 6 представлена концептуальна модель концепту «Doctorateness» включно з найважливішими категоріями та підкатегоріями, які нам вдалося визначити у

сучасних публікаціях присвячених проблемам третього рівня вищої освіти у закордонних ЗВО.

Таблиця 6

Концептуальна модель поняття «Doctorateness»

DOCTORATENESS			
↓	↓	↓	↓
МЕТА	ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС	РЕЗУЛЬТАТ	ЕФЕКТ / ВПЛИВ на ЕКОНОМІКУ та СУСПІЛЬСТВО
↓	↓	↓	↓
Отримання наукової стипендії	Соціалізація та Когортне навчання	Дисертація	Поява та розвиток нових знань
Здобуття керівної посади	Досвід	Ступінь PhD	Економічний розвиток країни
Здобуття посади в академічному чи професійному середовищі	Відношення «Здобувач – Науковий керівник»	Дослідницькі компетентності	Вплив на суспільство
Особистісне зростання	Вимоги, програми та період навчання	Викладацькі компетентності та працевлаштування	Людський капітал та науковий потенціал
		Ідентичність Доктора філософії, незалежний науковець	

ВИСНОВКИ

Концепт «doctorateness» займає ключове місце в розвитку теорії докторської освіти в країнах ЄС, Великої Британії та США. Ми прагнули визначити, сутність концепту «doctorateness», що перш за все розуміється як синергія ознак, найважливіших детермінантів або елементів поняття і його внутрішніх властивостей. Аналіз концепту та побудова його концептуальної моделі дозволили визначити ключові понятійні, функціональні, мотивуючі та ціннісні ознаки, які можуть допомогти в побудові певних критеріїв і рамок для оцінювання досягнень здобувача ступеня PhD і його дисертації як одного з фінальних результатів навчання на третьому рівні освіти, так само як і відокремити систему освіти третього рівня, яка має відображати взаємозв'язок між основними категоріями концепту.

Отже, підсумовуючи викладене зазначимо, що у закордонних академічних публікаціях концепт «doctorateness» має подвійну природу, з одного боку його можна перекласти як «докторантство» і визначити наступним чином: «Особистісна якість здобувача ступеня PhD, яка розвивається у рамках трансформаційного освітнього процесу на третьому (освітньо-науковому) рівні і призводить до формування абсолютно незалежного вченого з певною ідентичністю та рівнем компетентностей необхідних для створення оригінального дослідження та внеску у розвиток науки, соціуму та/або держави; яка сприяє постійному розширенню, вдосконаленню і створенню нових знань у професійній, науковій та/або освітній галузях та мотивує до отримання посади керманіча своєї дисципліни та/або галузі знань».

З іншого боку, концепт «doctorateness» може бути визначений як «критерії якості освітньо-наукового рівня», що безпосередньо пов'язані з такими атрибутами як «Дисертація», «Ступінь PhD», «Дослідницькі компетентності», «Викладацькі компетентності та працевлаштування», «Ідентичність Доктора філософії, незалежний науковець», а також з такими ознаками як поява нових знань і ідей у контекстах професійної та наукової діяльності та впливом ступеня Доктор філософії на соціальний та економічний розвиток держави. У цьому сенсі необхідна подальша робота для встановлення та розробки ефективних критеріїв якості ступеня PhD та їх впровадження у систему вищої освіти.

Створення моделі концептуального поля «doctorateness», насамперед, стало можливим за допомогою аналізу лексеми-неологізму, що іменує центральний концепт, а також за допомогою дослідження лексем, які формують асоціативно-сміслову поле даного концепту. Оскільки лексика є одним з найважливіших рівнів мовної системи, в якому відбивається дійсність, у нашому випадку це дійсність, яка оточує світ науки та освіти, зокрема третього освітньо-наукового рівня вищої освіти.

Отже, моделювання структури концептуального поля дозволило виявити значущі зв'язки і відносини між центральним концептом «doctorateness» й іншими спорідненими концептами, такими як «Мета», «Освітній процес», «Результат», «Ефект/вплив на економіку та суспільство», а також більш широким спектром підкатегорій. Аналіз концепту «doctorateness» у наукових публікаціях країн ЄС, Великої Британії та США має вирішальне значення для забезпечення поштовху у розробці критеріїв якості для третього рівня вищої освіти в Україні.

Дуже важливо, щоб дослідницькі інструменти в сфері якості вищої освіти базувалися на концептуальній розробці. Концептуальний аналіз та встановлення визначальних ознак ступеня PhD є корисним для створення дослідницьких інструментів, критеріїв якості, опитувань у подальших дослідженнях. Виявлення та опис визначальних атрибутів можуть стати корисним способом оцінки вже застосованих критеріїв якості та інших вимог до ступеня Доктор філософії. Можна припустити – пояснення та

уточнення ознак поняття «doctorateness» демонструє, що написання та публічний захист дисертації самі по собі не можуть вважатися надійним методом для присудження ступеню Доктор філософії.

Визначення поняття «doctorateness» матиме наслідки для практики та політики освіти на третьому (науково-освітньому) рівні та забезпечить основу для підтвердження присудження ступенів Доктор філософії і чітких критеріїв оцінювання. Для цього необхідний ретельний відбір і застосування відповідних шкал для оцінювання. Таким чином, розробка інструментів, що складаються з певних шкал для вимірювання чітких критеріїв та індикаторів для здобувача ступеня PhD як незалежного вченого з певними компетентностями та ідентичністю, найкраще слугуватиме меті вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня.

АНОТАЦІЯ

Актуальність статті зумовлюється необхідністю дослідження закордонного досвіду щодо вдосконалення докторантури та публікацій присвячених концепту «doctorateness», вивчення якого є важливим для розуміння змін та інновацій, які відбуваються у докторантурі закордонних ЗВО на даний час для врахування українськими ЗВО їх позитивного досвіду у сфері підвищення якості освіти на третьому (освітньо-науковому) рівні.

Мета: на основі результатів концептуального аналізу «doctorateness», вивчення його атрибутів та побудови концептуального поля визначити критерії та індикатори якості освіти на третьому (освітньо-науковому) рівні закордонних ЗВО.

Методи: вивчення наукових публікацій; аналітичний метод; концептуальний аналіз; синтез основних категорій та підкатегорій ключового концепту; побудова моделі концепту «doctorateness»; формування висновків та рекомендацій.

Результати: на основі концептуального аналізу поняття «doctorateness» з'ясовано (1) концепт «doctorateness», що з'явився на початку 21 століття активно обговорюється у науковому суспільстві; (2) визначено чотири основні категорії – «мета», «освітній процес», «результат», «ефект/вплив на економіку та суспільство»; (3) 17 визначальних атрибутів було встановлено; (4) побудовано концептуальну модель поняття «doctorateness»; (5) надано чітку дефініцію концепту «doctorateness».

Висновки: аналіз концепту «doctorateness» та побудова його концептуальної моделі дозволили визначити ключові понятійні, функціональні, мотивуючі ознаки, які можуть бути використані для формулювання завдань та результатів навчання в PhD програмах та можуть сприяти побудові певних критеріїв і рамок для оцінювання досягнень здобувача ступеня PhD, експертизи його дисертації, подальшої роботи у науковій і/або освітній сфері.

Література

1. Bezvershenko Y., Kolezhuk O. Transforming Ukraine's research and development to become a driving force of reconstruction. Rebuilding Ukraine: Principles and policies. 2022. URL:https://cepr.org/system/files/publication-files/178114-paris_report_1_rebuilding_ukraine_principles_and_policies.pdf
2. Bradley W. Carpenter, Sarah Diem & Michelle D. Young. The influence of values and policy vocabularies on understandings of leadership effectiveness, *International Journal of Qualitative Studies in Education*. 2014. № 27:9. P. 1110–1133, URL: <https://doi.org/10.1080/09518398.2014.916008>
3. Denicolo P. M. & Park C. Doctorateness – An elusive concept? Critical issues in higher education. Springer. 2013. P. 191–197. URL: https://doi.org/10.1007/978-94-6209-046-0_15
4. Eloïse Germain-Alamartine, Rhoda Ahoba-Sam, Saeed Moghadam-Saman & Gerwin Evers. Doctoral graduates' transition to industry: networks as a mechanism? Cases from Norway, Sweden and the UK, *Studies in Higher Education*. 2021. № 46:12. P. 2680–2695. URL: <https://doi.org/10.1080/03075079.2020.1754783>
5. Firestone W. A., Louis K. S., Leland A. S., & Perry J. A. Learning to Use Research Evidence: The Case of the Education Doctorate. *Journal of Research on Leadership Education*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1177/19427751231169314>
6. Framework for Qualifications of the European Higher Education Area. 2018. URL: https://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communique_AppendixIII_952778.pdf
7. Frascati Manual, OECD. 2015. URL: <https://doi.org/10.1787/24132764>
8. Firestone W. A., Louis K. S., Leland A. S., & Perry J. A. Learning to Use Research Evidence: The Case of the Education Doctorate. *Journal of Research on Leadership Education*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1177/19427751231169314>
9. Geesa R. L., McConnell K. R., & Brown R. D. Mentorship for Doctor of Education Candidates: Exploring Sustainability, Networking, and Expected Outcomes within a Mentoring Program. *Journal of Research on Leadership Education*. 2022. № 17(3). P. 291–309. URL: <https://doi.org/10.1177/19427751211013853>
10. Halse C. & Mowbray S. The impact of the doctorate, *Studies in Higher Education*. 2011. № 36:5. P. 513–525. URL: <https://doi.org/10.1080/03075079.2011.594590>
11. Huan Li & Hugo Horta. Factors influencing PhD students' intentions to pursue careers in the government and nonprofit sectors: evidence from a global survey, *Higher Education Research & Development*. 2022. № 41:6. P. 1946–1961. URL: <https://doi.org/10.1080/07294360.2021.1948975>

12. Johansson C., & Yerrabati S. A review of the literature on professional doctorate supervisory styles. *Management in Education*. 2017. № 31(4). P. 166–171. URL: <https://doi.org/10.1177/0892020617734821>

13. Jones M. Issues in doctoral studies – Forty years of journal discussion: Where have we been and where are we going? *International Journal of Doctoral Studies*. 2013. № 8. P. 83–104. URL: <https://doi.org/10.28945/1871>

14. Korach S., Anderson E., Hesbol K., Tabron L., Candelarie D., Kipp P., & Miller-Brown E. Interdependence and Reciprocity: Partnership Ethos at the University of Denver. *Journal of Research on Leadership Education*. 2019. № 14(1). P. 31–50. URL: <https://doi.org/10.1177/1942775118819679>

15. Lewis T., Puckett H., & Siegel D. J. Making Our Pitch: Engaging Practitioner Supervisors in the Development of the Dissertation in Practice. *Journal of Research on Leadership Education*. 2023. № 18(2). P. 159–180. URL: <https://doi.org/10.1177/19427751211055087>

16. Lochmiller C. R., & Lester J. N. Conceptualizing Practitioner-Scholarship for Educational Leadership Research and Practice. *Journal of Research on Leadership Education*. 2017. № 12(1). P. 3–25. URL: <https://doi.org/10.1177/1942775116668525>

17. Meyer J. H., & Land R. Overcoming barriers to student understanding: Threshold concepts and troublesome knowledge. London: Routledge. 2013. URL: https://www.academia.edu/13355393/Overcoming_Barriers_to_Student_Understanding

18. Modeste M. E., Pavlakis A. E., & Nguyen C. Theory Amid Policy and Practice: A Typology of Theory Use in Educational Leadership Scholarship. *Journal of Research on Leadership Education*. 2022. № 17(1). P. 55–89. URL: <https://doi.org/10.1177/1942775120941904>

19. Mullen C. A. Guiding Online Students in a Crisis: An Intervention for Mentoring Educational Leadership Doctoral Candidates. *Journal of Research on Leadership Education*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1177/19427751221097147>

20. Nuopponen A. Methods of concept analysis – A comparative study. *The LSP JournalLanguage for Special Purposes, Professional Communication, Knowledge Management and Cognition*. 2010. № 1(1). P. 4–12. URL: <https://rauli.cbs.dk/index.php/lspcog/article/view/2970/3051>

21. Paine J. W. & Delmhorst F. A Balance of Rigor and Relevance: Engaged Scholarship in Organizational Change. *The Journal of Applied Behavioral Science*. 2020. № 56(4). P. 437–461. URL: <https://doi.org/10.1177/0021886320961218>

22. Park C. Redefining the doctorate. Discussion Paper. Higher Education Academy, York, UK. 2007. URL: <https://eprints.lancs.ac.uk/id/eprint/435/1/RedefiningTheDoctorate.pdf>

23. Paufler N. A., Ezzani M. D., Murakami E. T., Viamontes Quintero J., & Pazey B. L. Educational Leadership Doctoral Program Evaluation:

Student Voice as the Litmus Test. *Journal of Research on Leadership Education*. 2022. № 17(3), P. 215–242. URL: <https://doi.org/10.1177/1942775120976705>

24. Phillips A., Barnatt J., & Viesca K. Linguistically Responsive Leaders: Working With Multilingual Students and Their Families. *Journal of Research on Leadership Education*. 2023. № 18(2). P. 301–321. URL: <https://doi.org/10.1177/19427751221078039>

25. Polziehn R. Skills expected from graduate students in search of employment in academic and non-academic settings. Faculty of Graduate Studies and Research, University. 2011. URL: <https://www.ualberta.ca/graduate-studies/media-library/migrated-media/profdev/career/careerskillsexpected.pdf>

26. Poole B. The rather elusive concept of ‘doctorateness’: A reaction to Wellington. *Studies in Higher Education*. 2015. № 40(9). P. 1507–1522. URL: <https://doi.org/10.1080/03075079.2013.873026>

27. Petre M., & Rugg G. The unwritten rules of PhD research: McGraw-Hill Education (UK). 2010. URL: <http://postgrado.bio.uc.cl/wp-content/uploads/2014/11/Unwritten-Rules-of-PhD-Research.pdf>

28. Ralston N. C., & Smith R. The Pandemic as a Soundtrack for the Dissertation Journey: Obtaining Flow During Unprecedented Times. *Journal of Research on Leadership Education*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1177/19427751221125257>

29. Van Rooij E., Fokkens-Bruinsma M. & Jansen E. Factors that influence PhD candidates’ success: the importance of PhD project characteristics, *Studies in Continuing Education*. 2021. № 43:1. P. 48–67. URL: <https://doi.org/10.1080/0158037X.2019.1652158>

30. Trafford V., & Leshem S. Stepping stones to achieving your doctorate: By focusing on your viva from the start: Focusing on your viva from the start. McGraw-Hill Education (UK). 2008. URL: https://www.researchgate.net/publication/263927601_Stepping_Stones_to_Achieving_yourDoctorate

31. Wellington J. Searching for ‘doctorateness’. *Studies in Higher Education*. 2013. № 38(10). P. 1490–1503. URL: <https://doi.org/10.1080/03075079.2011.634901>

Information about the authors:

Rumyantseva Olena Anatoliivna,

orcid.org/0000-0003-1133-7867

PhD in Linguistics,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages
for Specific Purposes

Odesa I. I. Mechnikov National University

24/26, Frantsuzky Blvd, Odesa, Ukraine